

TÜRK XALQLARI ƏDƏBİYYATI

Qabdulla Tukay mövzusu Xəlil Rza Ulutürk yaradıcılığında

Əlizadə Əsgərli

Filologiya elmləri doktoru, dosent

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: alizade.asgerli@gmail.com

Annotasiya. Xəlil Rza Ulutürkün əlyazmalarının böyük bir qismi ümumtürk mədəniyyətinə aiddir. O, bədii tərcümə məktəbinin tanınmış nümayəndəsi kimi, əsasən, azadlıq, istiqlal, millilik, bəşəriyyət və xalq taleyi məsələləri ilə bağlı olan əsərləri dilimizə çevirmişdir ki, bu da onun azadlıq, millilik və bəşəriyyət ruhundan irəli gəlmişdir. Sənətkar tatar xalq ədəbiyyatından Musa Cəlil yaradıcılığı ilə yaxından maraqlanmış, «Moabit dəftəri» kitabını dilimizə çevirmişdir.

Xəlil Rza tatar xalq ədəbiyyatından Qabdulla Tukay və Musa Cəlil yaradıcılığının milli məzmunu, vətəndaşlıq qüruru və azadlıq ruhunu yüksək qiymətləndirmişdir.

Məqalədə X.R.Ulutürkün Qabdulla Tukay haqqında məqalələri, yaradıcılığından tərcümələri və poetik təsirlərin şərhini ifadəsini tapmışdır.

Açar sözlər: Qabdulla Tukay, Xəlil Rza Ulutürk, bədii tərcümə, tatar poeziyası

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 15.03.2021; qəbul edilib – 19.03.2021

The subject of Gabdulla Tukai in Khalil Rza Uluturk's creativity

Alizade Asgerli

Doctor of Philological Sciences, associate professor

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: alizade.asgerli@gmail.com

Abstract. The most part of manuscripts by Khalil Rza Uluturk belongs to the Turkic culture. As a well-known representative of the school of artistic translation he mainly translated the works on independence, sovereignty, humanity and issues of people's fate and it is related to his spirit of independence, nationalism and humanity. The master had been interested in Musa Jalil's creative work from literature of Tatar people, and translated his book "The Moabite notebook" into our language.

He highly evaluated the national content, pride of citizenship and spirit of independence of Gabdulla Tukai's and Musa Jalil's creativity from literature of Tatar people.

In the article it is reflected articles by Kh.R.Uluturk about Tukai, translation from his creativity and the interpretation of poetic influences.

Keywords: Gabdulla Tukai, Khalil Rza Uluturk, artistic translation, Tatar poetry

Article history: received – 15.03.2021; accepted – 19.03.2021

Giriş / Introduction

Azərbaycanın Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürkün poeziya nəhrinin qaynaqlandığı böyük ümmanlar Türk, Slavyan, Pribaltika və Qafqaz xalqları ədəbiyyatı ilə bağlıdır.

X.R.Ulutürkün poetik görüşlərinə Kiçik və Orta Asiya xalqlarının ədəbiyyatı yaxın olmuşdur. O,

türk qövmələri poeziyasını ədəbi proses olaraq izləmiş, Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrini problem olaraq araşdırmışdır. Ömrünün 15 ilini (1969-1985) Maqşud Şeyxzadə və onun müasirlərinin yaradıcılığına həsr etmişdir. Onun “Qardaş xalqın mənəvi sərvəti”, “Sənətkar şöhrətinin sirri”, “Mədəniyyət iftixarı”, “Poeziya xalqın nəfəsidir”, “İki xalqın oğlu” məqalələri Maqşud Şeyxzadəyə həsr olunub.

Xəlil Rza əlyazmalarının böyük bir qismi ümumtürk mədəniyyəti ilə əlaqəlidir. Həmin yazılar, əsasən, qarşılıqlı münasibət zəminində olub, böyük və qüdrətli türk sənətkarlarından bəhs edir. Tofiq Fikrət, Rza Tofiq, Əbdülhaqq Hamid, Namiq Kamal, Nazim Hikmət, Maqşud Şeyxzadə, Abdulla Arif, Cəlal Kəmal, Abay Kunanbayev, Muxtar Auevov, Sədrəddin Ayni, Qabdulla Tukay, Məhdimqulu, Qaysın Quliyev, Aybək, Qafur Qulama müraciət edəndə də məhz bir cəhət – türkçülük və turançılıq Xəlil Rza Ulutürk yaradıcılığında bir ideya, bir məfkurə qaynağı olmuşdur.

Əsas hissə / Main Part

X.R.Ulutürk bədii tərcümə məktəbinin tanınmış nümayəndəsidir. Tərcümələrə diqqət edəndə görmək çətin deyil ki, X.R.Ulutürk əsasən azadlıq, istiqlal, millilik, bəşəriyyət, xalq taleyi məsələləri ilə bağlı əsərləri dilimizə çevirməyə xüsusi səy etmiş, bu da onun azadlıq, millilik və bəşəriyyət ruhundan irəli gəlmişdir.

X.Rza əsasən, özünüdərk, azadlıq, istiqlal, millilik, bəşəriyyət, xalq taleyi məsələləri ilə bağlı olan böyük sənətkarları öyrənmiş, onlarla ünsiyyətdə olmuşdur. Onun türk ədəbiyyatı ənənələri ilə bağlantıları Tofiq Fikrət, Rza Tofiq, Akif Nihat Asiya, Namiq Kamal, Nazim Hikmət, Yəhya Kəmal Bayatlı, Məhməd Akif Ərsoy, Əhməd Ər, Nəcin Fəzayıl Qısakürək, Fəruq Nəfiz Çamlıbel, Orxan Seyfi Orxan, Yusif Ziya, Behcət Kamal Çağlar, Nihal Atsız, Rauf Pərvi və başqalarına söykənmişdir. O böyük türk sənətkarları ki, Əkrəm Cəfər, H.Cavid və Məhəmməd Hadinin özü də onlardan öyrənmişdir.

1984-cü ildə çap etdirdiyi “Dünyaya pəncərə” [1] kitabında şair sülh, azadlıq, demokratiya, istiqlaliyyət, vətənpərvərlik və humanizm ideyalarını əks etdirən əsərləri dilimizə çevirmişdir.

Tərcüməçi “Turan çələngi” [2] (1992; 2005) kitabında Azərbaycan, türk, özbək, qazax, qırğız, tatar, Kırım türklərinin ədəbi örnəklərini dilimizə uyğunlaşdırmış, Turan dünyası və onun mədəniyyət qaynaqlarını bir məcrada birləşdirmişdir.

Xəlil Rza 53 türk sənətkarından qəzəl, qəsidə, rübai, qitə, radiopyes, faciə və s. dilimizə çevirmişdir. Şair bunları ortaq dil, ortaq məkan təfəkkürü və ideya-nəzəri qaynaqlar kimi dəyərləndirmişdir.

Ümumən, XIX əsrin sonu (ikinci yarısı), XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq milli şüur poeziyası N.Nekrasov (rus), T.Şevçenko (Ukrayna), Abay (qazax), Qabdulla Tukay (tatar), Akaki Sereteli (gürcü), Namiq Kamal, Tofiq Fikrət (türk), Sabir və Hadiyə (Azərbaycan)... məxsus olmuş, onlar vətəndaş sənətkarları kimi yetişib tanınmışlar. Və bunların hər biri öz milli ədəbiyyatına, ədəbi prosesinə təsir etmişdir. M.Ə.Sabir nəinki 1930-cu illər Azərbaycan şeiri üçün, habelə türk ortaq dil və ortaq məkan üçün poetik qaynaq olmuşdur.

Milli sənətkar olan Çingiz Aytmatov və Oljas Süleymenov türk qövmələrinin birliyi mənasında ünlü qeyrət sahibləri kimi tanınmışlar. Və Xəlil Rza Azərbaycanda belə qeyrət, milli nümunənin azlığına təəssüf etmişdir. Beləcə, o, Ə.Nəvai – M.Füzuli, M.P.Vaqif – F.Məhtimqulu, M.Ə.Sabir – T.Fikrət, M.Ə.Sabir – Q.Tukay birgəliyindən yazmışdır. O, azərbaycançılıqda Məhəmməd Əmin Rəsulzadəni, türkçülükdə isə Əlibəy Hüseynzadəni önə çıxarmışdır. Və onların bir-birini ideoloji-siyasi olaraq tamamladığını göstərmişdir. Şair M.Ə.Rəsulzadənin nəzəri olaraq dediklərini poetik olaraq təsdiqləmiş və Ə.Hüseynzadənin “Füyuzat”ında, türkçülüğün təbliğatında da Azərbaycan dərki görmüşdür. Çünki romantiklərdə, maarifçilərdə bir Vətən, bir Millət ümumiliyinin qavrayışı, dərki ifadə olunmuşdur. Bunun da mahiyyətində ortaq əlifba, ortaq dil və ortaq məkan dayanmışdır. Türkçülük, turançılıq Milli İdealın uzaq məqsədi, Azərbaycançılıq isə Milli İdealın yaxın məqsədidir. Milli idealın əsasında istiqlal, dövlət müstəqilliyi, bəşəri mütəqillik dayanmışdır. Xəlil Rza milli ideal, milli tale uğrunda ədəbi-ideoloji mübarizə aparmışdır.

Sənətkar tatar xalq ədəbiyyatından Musa Cəlil yaradıcılığı ilə yaxından maraqlanmış, “Moabit dəftəri” kitabını dilimizə çevirmişdir. Şair Musa Cəlil poeziyası və şəxsiyyətindən öyrənə-öyrənə, həm də onu xalqımıza tanıtmışdır.

Xəlil Rza tərcüməçilik fəaliyyətində orijinaldan çevirməyə üstünlük vermişdir. Onun «Moabit dəftəri» adlı şeirlər silsiləsinin dilimizə tərcüməsi də birbaşa tatarcadandır. Ələkbər Ziyatay və Böyükağa Qasımzadə tərcüməsindən 20 il sonra (1977) X.R.Ulutürk Musa Cəlil əsərlərinin 1975-1976-cı illər dördcildliyinin I və II cildlərindən istifadə edərək onu dilimizə çevirmişdir. Xəlil Rza Musa Cəlil vətənpərvərliyindən və onun azadlıq eşqindən ruhlanaraq əsərin tərcüməsinə girişmiş və məqsədinə nail olmuşdur. «Bağışla, ey Vətən», «Azadlıq», «Quşcuğaz», «Yalnız, yalnız azadlıq», «Son nəğmə», «Ölüm ərəfəsində», «Sevgilimə», «Mənim nəğmələrim», «İgidlik haqqında», «Azadlıq marşı» şeirlərində, xüsusilə, X.R.Ulutürkün azadlığa, vətənpərvərliyə olan sevgisi aydın hiss olunur. X.Rza çalışmışdır ki, orijinalda ifadə olunmuş ideya-məzmunu: ölüm qarşısında təbəssümünü itirməyən bu iradəli, mətanətli adamın sərt həqiqətlərindən, lirik etiraflarından doğan ali hisslərin nəğmələrini lazımi səviyyədə qoruyub saxlasın.

X.Rza tatar poeziyasından Qabdulla Tukayın «İki yol», «Könül», «Qədrini», Musa Cəlilin «Sevgilimə», Həsən Tufanın «Dostum», Kırım türklərindən Aşıq Ömərın qoşma və gəraylılarını, Bəkir Çobanzadənin «Ah, bu qürbət nə soyuq», «Ah, atılsam meydana» şeirlərini dilimizə uyğunlaşdırıb çap etdirmişdir. Şair Qabdulla Tukaya həsr olunmuş «Məşələ çevrilmiş həyat», «Böyük vətəndaş, qüdrətli şair», Musa Cəlil haqqında «Musa Cəlil qəhrəmanlığı» adlı məqalələr yazmışdır [3; 4]. Şair Qabdulla Tukayı bizim Sabirə, rusların Nekrasovuna, gürcülərin A.Seretelisinə, qazaxların Abayına, özbəklərin M.Ə.Müqimi və Firqətinə bənzətməmişdir.

Bu, onun ilk növbədə vətəndaş şair olduğundan irəli gəlmişdir ki, Xəlil Rzanı Q.Tukay şeirinin bu məziyyəti (vətəndaşlığı) düşündürmüşdür. Qabdulla Tukay da azadlıq mücahidi kimi tanınmışdır. O, «bədi-i sözlün qüdrəti ilə zalımların burnunu ovmağı, yoxsulların qoluna və ürəyinə qüvvət verməyi, zamanın zülmətlərini dağıtmağı, mühitin çirkəblərini yumağı, təmizləməyi özünə məqsəd seçmişdi» [3]. Xəlil Rza onun bu ruhundan qüvvət almış və şeirinə belə bir xüsusiyyət, məziyyət gətirmişdir. Qabdulla Tukay poeziyasındakı 15-lik bölgüsü, ritm, intonasiya, xitablı, suallı, nidalı təsvir vasitələri Xəlil Rza poeziyası üçün də səciyyəvi keyfiyyətdir.

Sənətkar Qabdulla Tukay və Musa Cəlil yaradıcılığının milli məzmunu, onun vətəndaşlıq qüruru və azadlıq ruhunu yüksək qiymətləndirmişdir.

Xəlil Rza poeziyasına təsir Qabdulla Tukayın «Kəndlinin yuxusu», «Parazitlər», «Dostlara sözüm», «Azadlıq haqqında», «Dövlət duması», «Öz xalqıma», «Getmədin» kimi şeirləri, «Yeni nəsil baş» poemasının inqilabi məzmunu, bu poetik nümunələrdəki güclü vətəndaş qüruru, məsuliyyət hissi, döyüşkən, sarsılmaz ruh və güclü bədi-i forma yeniliklərindən də gəlmişdir...

Güclü intonasiya, əruzauyar ritm, nidalar, suallar və xitablardakı duyğu, həyəcan və mənalarda çar istibdadına qarşı tatar xalqının mübarizəsi əhvali-ruhiyyəsini Xəlil Rza Azərbaycan xalqının rus çarizminə, imperiyasına qarşı mübarizəsində ifadə etmişdir:

Qabdulla Tukayda:

*Yox, getmərik zülm əlində qan-yaş tökən uzaq yurda,
Caus, satqın şəbəkəsi bəlkə yüz qat çoxdu orda.*

*Orda da haqq təşnələri bıçaqlanır, qurşunlanır,
Rəsmi başlar ayıq başı qamçılarla qarşılایr!*

Xəlil Rza Ulutürkdə:

*Yazıldı Güliüstan müqaviləsi,
Pozuldu yurdumun min güliüstanı.
Bir yanda şahənşah, bir yanda da çar
Qan ilə yazdılar sülh qərarını.
Tikanlı məfillə sarıdı onlar
Böyük bir millətin yaralarını...*

Tatarların jır, aşula, layla, oxşama, əfsun, nağıl, «Xan qızı Altunsaç», «Qırx qız» kimi rəvayətləri, Qali, Səyafi, Məhəmmədyar, Qabdurəhman Otur İmyani, İbadulla Saleh, Qabdennəsir Kursəvi, Qabdecabbar Kəndalı, Şəhabəddin Mərcani, Kəyüm Nəsiri, Ağ Molla, Zakir, Qəbdürəhman İlyasi, Fateh Xalidi, Musa Ağyigidzadədən Qabdulla Tukay poeziyasına gələn poetik təsir təbii ki, Xəlil Rza poeziyasında da izsiz deyil. Belə təzahür Musa Cəlil poeziyası üçün daha xarakterik olmuşdur. Xəlil Rza yazmış ki, mən tatar poeziyası tarixində iki böyük kişiyyə: Qabdulla Tukaya və sonralar onun işini misilsiz mərdliklə davam etdirmiş, tatar şeirinə dünya şöhrəti qazandırmış Sovet İttifaqı qəhrəmanı Musa Cəlilə vurğunam! Hər iki qəhrəman sənətkarın əsərlərini orijinaldan oxumaq, anlamaq və bunları dilimizə uyğunlaşdırmaq mənə xüsusi zövq verir, sənət sevinci bağışlayır... Yuxarıda Sizə təqdim etdiyim misraları tərcümə adlandırmaq dürüst olmaz. Çünki burada vəzn də, bir sıra hallarda qafiyələr də, bütöv ifadələr də şairin öz qələmindən çıxmışdır. Tatar dilinin nə qədər qüdrətli, kəsərlı, ən incə və dərin mətləbləri son dərəcə yığcam ifadə etməyə qadir bir dil olduğunu bilmək istəyənlər qoy Qabdulla Tukay, Hadi Taktaş, Gavi Nəcmi, Adil Qutuy və Musa Cəlil kimi klassikləri diqqətlə oxusunlar.

Xəlil Rza Musa Cəlilin «Moabit dəftəri» [5] şeirlər silsiləsini orijinaldan dilimizə çevirmişdir. Onun azadlıq, həsrət, Vətən, zindan mövzuları Musa Cəlillə uyuşandır. «Həbsiyyə» şeirləri arasında da bağlar, poetik təsirlər axtarmaq mümkündür.

X.R.Ulutürkü dünya mədəniyyəti geniş surətdə düşündürmüş, böyük ədəbi örnəklərə üz tutmuşdur. Tatar xalqı və ədəbiyyatının Sabiri kimi qiymətləndirilən, XX əsrin nadir şəxsiyyəti, vətəndaş şairi Qabdulla Tukay belə sənətkar olmuşdur. Onun mənəvi təyinatı və şəxsiyyəti yalnız şair deyil, həm də amsız publisist, yorulmaz folklorçu, uşaq ədəbiyyatının fəal xadimi, ədəbiyyatşünas, nasir və tənqidçi kimi qələm çalmağı tələb etmişdir.

Ata-anasını erkən itirmiş, mədrəsə təhsili almış, Puşkin, Lermontov, Tolstoy, Nekrasov və başqalarını oxumuş Qabdulla Tukay «Fikir» qəzeti, «Əlqəsrül-Cədid» («Yeni əsr») ədəbi-ictimai jurnalı, «Oxlar» satirik məcmuəsinin nəşiri olmuşdur. «Bu orqanlarda pamflet və məqalələr, şeir və satiralarla çıxış edən A.Tukay zamanın ictimai-siyasi təhlilini verir, doğma xalqının mübarizə yolunu müəyyənləşdirirdi» [4].

Q.Tukayı «Qiyamət günü», «Bizim millət ölübümü, yoxsa hələ yuxulayır?», «Qraf» Lev Tolstoy cənaqları yazır», «Çar – Qolod, yaxud aclıq padşahı», «Şəhərimizin zor mövqeli mollalarına bir-iki söz», «Milli hissiyyət», «Almağın leylasıyıq», «Tərcüman» qəzetinin tatarlar ilə nə əlaqəsi», «Xeyriyyə cəmiyyəti», «Kazanda nikah məclisi», «Haqqı görə-görə inkar edənlər» və başqa odlu məqalələr Q.Tukayı tatar xalqının inqilabi duyğularının ifadəçisi, inqilabçı şairi kimi tanıtmışdır. «Kəndlinin yuxusu», «Parazitlər», «Dostlara sözüüm», «Azadlıq haqqında», «Dövlət duması», «Öz xalqıma», «Getməyəcəyik» kimi şeirləri, «Yeni kəsik baş» poeması isə Q.Tukayı tatar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsinə çevirmişdir.

Q.Tukay rus şovinizmi əleyhinə olmuş, çar istibdadını ifşa etmiş, öz xalqını, ziyalılarını milli təəsübkeşliyə çağırmışdır. O, «Getməyəcəyik» şeirini öz yurdunu atıb Türkiyəyə və başqa yerlərə qaçanlar əleyhinə yazmış, «çar istibdadına qarşı rus xalqı ilə çiyin-çiyinə mübarizə aparan tatar xalqının ən dərin, sağlam və vətənpərvərlik duyğularını» ifadə etmişdir. Bu səbəbdən çar məmurları onun məhkəməyə verilməsini tələb etmişlər. Bütün bunlar X.R.Ulutürkü düşündürmüşdür.

Nəticə / Conclusion

Xəlil Rza Ulutürkü tərcüməçilik sənətinin həm bədii əsasları, həm də nəzəri məsələləri ardıcıl məşğul etmişdir. Təsadüfi deyil ki, şair həm klassik poeziyanın, həm də bəşər bədii fikrinin ən görkəmli nümayəndələrini dilimizə çevirmişdir. Tərcümədən yüksək bədii keyfiyyət tələbi Xəlil Rzanın sənət missiyası olmuşdur. O, başqa xalqların ədəbiyyat nümayəndələrindən yazanda da, həmişə onların milli dildə və kim tərəfindən səsləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirmişdir.

X.Rza türk poeziyasının digər qövmələri: Türkiyə, Qazaxıstan, Türkmənistan, Qırğızıstan, Krım, Sibir türklərinin mədəniyyəti, ədəbiyyatı və tarixi ilə də bağlı olmuşdur...

X.Rza özündən sonra başlayan Zamandır, Tarixdir, Dövlətdir, Xalqdır, Millətdir! Bəs Xəlil Rza özünə qədər olan Zamanda, Tarixdə kimdir? Bu sualın cavabı Xalq şairi Nəriman Həsənzadənin mühakiməli məntiqində daha dürüstdür: «Xəlil Rza Ulutürk antik dövrdən bəri tanıdığım böyük şəxsiyyətlər sırasında dayanır. O, bizim əsrdə macar şairi Şandor Petefinin, çex qəhrəmanı Yulius Fuçikin, tatar şairi Mu-

sa Cəlilin, türk şairi Nazim Hikmətin, ingilis şairi, böyük Corc Bayronun keçdiyi yolu keçdi və indi də onların sırasında qürurla dayanır. Xəlil Rza «Lefortovo» zindanında yatmağa məhkum edilən ilk azərbaycanlı xalq qəhrəmanı idi. O, Qafqaz dağlarında çarxıma çəkilən qəhrəman Prometeyin birbaşa Qafqaz varisi idi.

Xəlil Rza sözün həqiqi mənasında mustəqil Azərbaycanın yenilməz azadlıq carçısı, şəhidi və şəhid atasıydı. Bu şair Əli bəy Hüseynzadənin, Məhəmməd Hadinin, Sabirin və Müşfiqin milli yanğısını və taleyini yaşadı, bütün türk dünyasının «Xəlil Rza Ulutürk» möcüzəsini şəxsi cəsarəti ilə sübut etdi və ən nəhayət, o, öz nəslinin və öz dövrünün ədəbi abidəsi, tarixi salnaməsi oldu. Bu abidə və salnamə müəllifi onu yetişdirən xalqdır» [6, s.103].

Ədəbiyyat / References

1. Xəlil Rza Ulutürk. Dünyaya pəncərə (tərtibçi: F.Ulutürk, redaktor: Ə.Əsgərli, ön söz müəllifləri: Ə.Əsgərli, N.Tağısoy). Bakı: Çinar-Çap, 2010.
2. Xəlil Rza Ulutürk. Turan çələngi (tərtibçi: F.Ulutürk, redaktor və ön söz müəllifi: Ə.Əsgərli). Bakı: Qapp-poliqraf, 2005.
3. Xəlil Rza Ulutürk. Mənə bənzə (redaktor və ön söz müəllifi: Ə.Əsgərli, ön söz müəllifi: Ə.Əsgərli). Bakı: Gənclik, 2000.
4. Xəlil Rza Ulutürk. Böyük vətəndaş, qüdrətli şair / Mənə bənzə (redaktor və ön söz müəllifi: Ə.Əsgərli). Bakı: Gənclik, 2000.
5. Musa Cəlil. Əsərləri. I və II cildlər. 1975-1976.
6. Müasirləri Xəlil Rza Ulutürk haqqında (redaktor və ön söz müəllifi: Ə.Əsgərli). Bakı: Çinar-Çap, 2004.
7. İsa Həbibbəyli, İsmixan Osmanlı. Qabdulla Tukay və Azərbaycan (Azərbaycan və rus dillərində). Bakı: Elm və təhsil, 2021.

Тема «Габдулла Тукай» в творчестве Халила Рзы Улутурка

Ализде Аскерли

Доктор филологических наук, доцент

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: alizade.asgerli@gmail.com

Резюме. Большая часть трудов Халила Рзы Улутурка относится к общетюркской культуре. Как известный представитель школы художественного перевода, он переводил на родной язык в основном произведения, содержащие вопросы свободы, независимости, нации, гуманизма и судьбы народа, что проистекало из его духовной связи со свободой, нацией и человечеством. Из литературы татарского народа художник слова особенно интересовался творчеством Мусы Джалиля и перевёл на родной язык его «Моабитскую тетрадь». Из татарской литературы поэт высоко оценивал национальную содержательность, гражданскую гордость и дух свободы в творчестве Габдуллы Тукая и Мусы Джалиля.

В статье рассмотрены статьи Х.Р.Улутурка о Габдулле Тукае, приведена аргументация выбора переводов из его творчества и обусловленность поэтического влияния.

Ключевые слова: Габдулла Тукай, Халил Рза Улутурк, художественный перевод, татарская поэзия